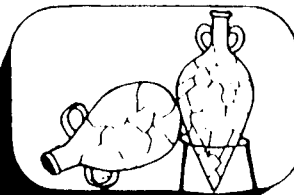

חדשות מן העבר

שלמה דורי – ארכיון ומוזיאון הרפת – יפעת

"דיירי-שורטהורן" בארץ

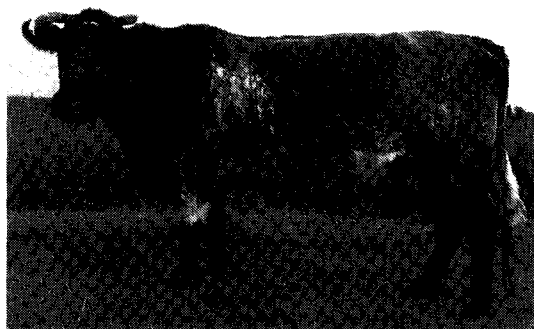
בראשיתו של גידול הבקר לחלב בארץ, ובעיקר בתקופת העליה השנייה והשלישית, היו לבטים רבים באשר לגזע הבקר המתאים לתנאי הארץ. הידע בשטח הזואוטכני היה מועט ביותר והנסיגות בבחירת הגזע התבססו על מקריות של הגעת הבקר מגזעים שונים ארצה – בחלקו במתנות אשר ניתנו על ידי יהודי הגולה למוסדות ההתישבות בארץ, בעיקר למקוה-ישראל – ובחלקו פרי מחשבה של מתיישבים לא יהודים (הטמפלרים). כך הביאו ארצה הטמפלרים פרים אוסט-פריזיים (1910). הברון רוטשילד, "הנדיב הידוע" שלח בקר מגזע מונבליאך וברטוני מצרפת למקוה-ישראל, כפי הנראה לפי עצת המומחים שלו לחקלאות. על הבקר הזה אין לנו פרטים. אך ב-1923 הובא ארצה פר מהגזע האנגלי "דיירי-שורטהורן", אשר השאיר בארץ עקבות בכמה מקומות, הנה סיפורו של הגזע ועקבותיו בארץ.

הגזע "שורטהורן" נוסד באנגליה בסוף המאה ה-18. בערך ב-1780 טיפחו האחים קולינג פרות כבדות משקל, אשר גם הניבו תנובות נאות לפי המושגים של הימים ההם. האחים עבדו לפי שיטת המטפח המפוסס רוברט בקוול והשתמשו גם בזיווגים בקרבת-דם. כתוצאה מעבודה רבת שנים נוצרו שני טיפוסים בקר: אחד כבד ובשרני, אשר צורת גופו כמעט מלבנית, תנובתו נמוכה, אך תפוקת הבשר מעולה; הטיפוס השני, היה קל יותר והניב תנובת חלב טובה בתקופת חליבה קצרה יחסית. לקו זה ניתן השם "דיירי-שורטהורן" והוא התפשט באנגליה ומאוחר יותר לארה"ב ולאוסטרליה. הבקר היה אדום-לבן וצהבהב. עד כאן תיאור הגזע.

ב-1923 אירגן יוסף קריגר משלוח פרות מהולנד ארצה. לפני הפלגת האניה הגיעה אליו בקשה של הלורד רוטשילד מאנגליה, לצרף למשלוח פר מגזע "דיירי-שורטהורן", מתנת הלורד לתחנת הנסיונות של ההנהלה הציונית בבן-שמן. ישנן בידינו שלוש עדויות על צאצאי הפר הזה בארץ.

בבן-שמן צולמה עגלה הרה (8 חודשי הריון) בת הפרה "בוגרת" (בירותית-אוסטרליזית) והפר "שורטהורן". מבכירה זו צולמה בספרו של פרופ' יצחק וולקני על "משק החלב בארץ-ישראל – שנת 1930".

פרופ' רענן וולקני העביר לנו אינפורמציה וצילום הפרה "יחסנית" מהרפת של תחנת הנסיונות ברחובות. הפרה "יחסנית", דור ראשון להכלאה עם "שורטהורן" נולדה ב-1923 והובאה כפי הנראה מבן-שמן. היא יצאה עם חיסול העדר הרב-גזעי בגיל 12 שנה; לא השאירה צאצאים.

פרה מגזע שורטהורן-חלב (באנגליה).

טיפולים בפוריות: יש לציין ריבוי טיפולים בבעיות פוריות. מספר גדול של דלקות רחם, אחרי ההמלטה. בדלקות אלה טיפלו (בתקופה טרם אנטיויטיקה) בעיקר בשיטות חמות בתמיסת קלי, מלח – לפחות פעמיים-שלוש ביום. במקרים רבים נעשתה שטיפת רחם על-ידי הרופא בלוגול, יוד או אף בטרפנטין.

דלקת בושת גרעינית מידבקת היתה נפוצה מאד וטופלה בחומר לא מפורט, אשר מופיע כ"אבקה חריפה". יש לציין, שבהרבה מקרים של דלקות רחם כתוב: "מרגישה רע מאד ולא אוכלת".

במקרים של חוסר דרישה או חוסר פעילות שחלות ניתנו מסגים, זריקות פֶּרֶלֶן ולפעמים ניתנה התרופה Yohimbin. במקרים, שהרופא קובע שהשחלה קטנה או ספוגית – הוא נותן זריקת Prolan או Pregnil.

לפעמים מומלץ להשתמש בהזרעה מלאכותית מזרמת פרי מושב נהלל, אך גם זה לא תמיד עוזר. הפרות הבעייתיות מורכבות לפעמים בבוקר ובערב ולפעמים מומלץ להחזיק את הפרה שלא דורשת, מספר שעות בחצר הפר, בתקופה שזה "יעורר" אותה.

באותה התקופה פעל בעדר פר אחד בשם "בעל"; הוא נרכש ברעננה והיה בן שנה וחצי. גם הוא מופיע במחברת ה"ל כ"פֶּצִינֵט". הוא סובל ממחלת עור, אשר מטופלת בספיריט-סליציל וביוד. כפי הנראה, כתוצאה מהרבעת פרות נגועות בדלקת בושת הוא סובל מדלקת חריפה באבר המין. את אבר המין מורחים במשחת היאוקטין ולאחר כל הרבעה שוטפים במי-קלי; מורחים את האבר בזמן ההרבעה בוחלין עם אבקת בושת חריפה. אך, בנוסף לבעיות אלה פתאום הוא סובל משילשול חזק והוא מקבל טנין+סליציל וכשזה לא עוזר והוא ממשיך לשלשל, מקבל 1.5 גרם מטילן-כחול+200 גרם פחם. כמזון מוגש לו חציר וגרעיני פשתן. בסוף הטיפול הוא מקבל שטיפת Chinosol ו"שבוע חופש מהעבודה".

טיפול בדלקת עטין: הטיפול העיקרי הוא חליבה תכופה (5 פעמים ביום). מורחים על

השלישית הופיעה בספר העדר של הרפת בבית-הספר החקלאי לבנות של חנה מייזל בנהלל ושמה "יפהיה". היא נולדה ב-1925 ונקנתה בתחנת הנסיונות ברחובות, היתה מהכלאה בירותי-שורטהורן, דור ראשון. תנובותיה הן מרשימות וכך למשל בתקופת החליבה החמישית היא הניבה ב-304 ימי חליבה 5892 ק"ג חלב עם 3.86% שומן, 228 ק"ג שומן. בהתחשב ברמת התנובות אז – השג מרשים. גם יתר התנובות נאות ביותר. היא עמדה ברפת ונחלבה עד 1937, כלומר עד גיל 12 שנה. לא צוינה סיבת היציאה. העגלים שלה נשחטו, אך שתי עגלות נשארו לגידול. בשנה האחרונה לחייה, צויין בספר העדר, היו לה בעיות התעברות ורשום שם בוו הלשון: "הרופא קבע, שהרחם במצב טוב, אך השחלות חלשות והוא מציע לעשות לה הזרעה מלאכותית, אך מסיבות טכניות זה לא יצא לפועל".

כפי הנראה כל צאצאי "שורטהורן" בארץ היו מאותו הפר, אשר הלורד רוטשילד שלח מאנגליה לבן-שמן ב-1923 ומשם הם התפזרו על ידי מכירות לתחנת הנסיונות ברחובות ולבית הספר החקלאי בנהלל והם עדות לחיפושי דרך בטיפוח הבקר בארץ.

טיפולם וטרינריים בימים עברו

הרמה הגבוהה של המחקר הווטרינרי, הרפואה המונעת והקלינית היום, לא באו יש מאין. קדמו להם גישושים ראשוניים המבוססים על ידע של אז ועל נסיון מעשי של הרופאים המעטים, אשר פעלו אז בארץ, בעיקר במסגרת "החקלאית". מעבדות משוכללות לא היו קיימות ומבחר התרופות לא היה רב וגם הידע הפרמקולוגי לא הצטיין ביותר. לידינו הגיעה מחברת "יומן הרפת" של בית-הספר החקלאי לצעירות בנהלל, בהנהלתה של חנה מייזל. המחברת מקיפה דיווח לשנים 1937–1939 ויש בה פרטים מדויקים על כל פרה ועל כל טיפול וטרינרי אשר קיבלה. בתקופה זו פעלו באזור זה הרופאים ד"ר לנדסהוט, ד"ר שפירא וד"ר גרינברג.

דם לבדיקה, אשר נעשתה על ידי הרופא בביתו; ברב המקרים רשום *Anaplasmosis*. היו מחזקים את הפרה ביין ובקפה חריף ונותנים זריקות *Camfor+Acaprin+Glucose*, אחרי יומיים מגמיעים ב־*Urotropin*. הטיפול נמשך בדרך כלל שבוע ימים עד ירידת החום ואכילה סדירה. במקרים מסוימים רשום, שהפרה הפילה. יש לציין, שיחסית רשומים מעט מקרים של קדחת קרציות.

קשה להעריך את שיעור היציאה. אך מספר הפרות הנמצאות בטיפול וטרינרי, אם בגלל מצב אברי הרבייה או בגלל דלקות עטין, קלקול קיבה, גופים זרים ופציעות, הוא רב. כמעט אין פרה ברפת זו של 60–70 פרות, שלא מגיעה לרופא.

גיל ההמלטה הראשונה היה בין 28 חודש ל־33 חודש.

אך עם כל הבעיות, הרבה פרות הגיעו לגיל גבוה של 9–12 שנה. אולי, הודות לטיפול המסור של התלמידות והרופאים. איני בטוח, אם המצב הזה ברפת של בית־הספר לצעירות בנהלל היה גם אופייני לכל הרפתות בארץ.

העטין בוץ עם חומץ, או איכטיוול ומגמיעים עם תמיסת גפרית. יש תיאור של טיפול ממושך, אשר נמשך חודשיים ומציינים, שהרבע קשה ויש גבן בחלב ולבסוף הוחלט ליבש את הפרה ולמכור אותה אחרי ההמלטה.

כללית, מחלות עטין לא היו מטופלות כראוי – מחוסר דיאגנוזה בקטריוולוגית, ידע בממשק חליבה וחוסר בתרופות מתאימות.

מוזכר מקרה של "רככת עצמות". הפרה קיבלה CaPO_4 . בכלל, בענין מינרלים וויטמינים יש איזכור של נתינת זריקות גלוקונט או זריקות סיד, אך לא מציינים את הסיבות לטיפול זה. גם ויטמינים ניתנים לפעמים במצבים של בעיות פוריות ולפעמים במחלות שונות *Devitol* או *Vigantol*. יש הוראה להאכיל את הפרה בנבטים של חיטה, אותה היו מנביטים על שקים טובים.

במקרים של הרגשה רעה – הדיאגנוזה היא "גוף זר" ואז ניתנת הוראה להעמידה על קרש אלכסוני מתחת לרגליים הקדמיות.

קדחת קרציות: במקרים של חום גבוה נלקח

שניאור מספר על הרפת

והבאתי לאמהות. בבקר באו הרפתניות ולפרה לא היה חלב. היתה "שמחה וששון", כעסו כשגילו שאני חלבתי, הרי לא קיבלתי הכשר לגעת בפטמה!

זמן מה לאחר מכן חסר חבר לחליבות לילה וכך התקבלתי לצוות. היו לי חבלי קליטה קשים: לא נתנו לי לעשות דבר חוץ מחליבות ושליחויות למיניהן. פעם חילקתי חציר על דעת עצמי לפרות הרעבות, זה היה שיא הסקנדל: איך אני, על דעת עצמי, מחליט אם הפרות רעבות או לא? אבל הזמן עשה את שלו ולאט לאט החלו העניינים להשתפר, והחלו להתחשב בדעתי גם מבחינה מקצועית.

עבדתי ברפת 33 שנים. כשאני מסתכל לאחור, הנני מזכר בכל מיני קוריוזים. למשל,

כשהגעתי לדגניה ב' רציתי מאד לעבוד ברפת. עבודת הרפת לא היתה חדשה לגבי. בבית, ברוסיה עם עליית המשטר הבולשביקי (שנת 1920) משפחתנו נשארה בלי כלום. נשארה לנו רק פרה טובה. היינו מוכרים חלב, וזה היה עיקר קיומנו. בד"כ היתה אמא חולבת ובשבתות היתה גויה חולבת ומקבלת בעד זה ליטר חלב. החלטתי כי חבל על החלב של שבת. והתחלתי לחלוב הפרה וכך למדתי. שבת אחת אבא תפס אותי בחליבתי, נדהם, אך יצא מיד ולא אמר דבר, והדבר עבר בשלום. כך המשכתי לחלוב. גידלתי גם שתי עגלות של הפרה הטובה הזאת.

בדגניה ב' שלטו ברפת הבחורות – רחל לוז ושרה צפתי, ולא נתנו לי להיכנס. לילה אחד חסר חלב לתינוקות. הייתי שומר, חלבתי פרה